Prof. Dr. **Teoman Duralı:**

Küreselleşmeyle farklılıkları törpülediler

"21. yüzyılda insanın tanımı değişecek, sözlükleri açtığımızda insan kelimesinin karşısında bugünkünden oldukça farklı bir tarifle karşılaşacağız" diyordunuz. Ne demek istiyordunuz?

İki yıl önce psikoloji bölümünden psikolojinin bilim teorisi üzerine konuşmam için beni davet ettiler. Bu, dostça bir davetten ziyade biraz da öfkenin neticesiydi. Çünkü psikolojinin, sosyolojinin, antropolojinin bilim olmadığını iddia eder durum. Ben oradaki hocalara pisikolojinin sistemolojisini anlattım ve sonunda psikolojinin bir bilim olmadığını kanıtladığımı tahmin ediyorum. Dedim ki psikolojinin 'P'si ruh demektir. Ruhun bilimi olmaz; çünkü bilim ancak gösterilebilir, zaman ve mekan içerisinde işaret edilebilir nesneler üzerinde kurulabilir. Ruh zamanda ve mekanda yer almadığına göre biz bunun bilimini yapamayız.

Dedim ki, 21. yüzyılda fabrika mamülü bir insan benzeri varlık ortaya çıkarılırsa, insanın insanı tümüyle bu çerçevede mütaala etmesini mümkün kılacak bir inşaatta bulunulursa o takdirde psikoloji bilim olur. İnsanı inceleyecektir; ama bu çeşitli bir varlık artık insan tarifine uymayacaktır. Çünkü insan evvel emirde ne olduğunu tarif edemediğimiz ruhlu bir varlıktır. İnsana ilişkin belirlemelerimiz insanın ruhluluğu üzerinedir. Zorluk da buradan ileri gelmektedir.

Tek boyutlu insan oluşturuyorlar

İnsanın bir de biyolojik tarafı vardır, ona beşer diyoruz, orada herhangi bir zorluk yok. Vaktaki ruh hastası olmayalım, o zaman işler çatallaşıyor.

Bugün sadece düzayak sanayi anlamında (kopyalama, gen mühendisliği v.s.) insanın imaline yönelinmemektedir; bunun yanında ve bunun ötesinde çok kesin bir propaganda ve reklam seferberliğiyle beyinler yıkanmaktadır. Beyinler öyle yıkanıyor ki sonuçta tek düze ve tek boyutlu bir insan tablosu karşımıza çıkıyor. Bu da ruhlu bir varlık olarak insan anlayışına taban tabana zıttır. Çünkü ruhu olan insan bireydir, bir kimlik ortaya koyar ve birbirinin tıpatıpı olan iki kişiden bahsedemeyiz. Oysa şimdi fertleri tıpatıp olan bir yığın üretilmek isteniyor. Bu bakımdan artık kavramı bile değiştirmemiz lazım, sadece tarifi değil.

19. yüzyılda, 20. yüzyılın başlarında insan fizik biliminin kavramlarına göre tanımlanıyordu. Biyoloji çalışmalarının 20. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmesinden sonra artık klasik fiziğin tanımlamasının yetersiz kaldığı görüldü. Hatta buradan, yeni felsefenin biyoloji merkezli olmasına geçiyoruz...

Fakat o biyolojinin bağımsız bir delil olması, yani fiziğe indirgenen bir taban olmaktan kurtulması, aynı zamanda insanlığın laiklikten kurtulmasını da gerektirmektedir. İkisi paraleldir. Yani ilahiyatçı insan anlayışı ile biyolojik insan anlayışı birbirine akrabadır. Bunun zıttı, deminden beri anlatmaya çalıştığım mekanik insan anlayışıdır. Biyolojik-teolojik insan anlayışından yahut teolojik-biyolojik insan anlayışından biz artık gittikçe uzaklaşıyoruz.

Evet, öyle bir ümit besliyordum, 15-20 yıl önce böyle bir ümit parlamıştı, ama hadiseler böyle bir alternatiften gittikçe uzaklaştığımızı gösteriyor. Özellikle kibernetik ve elektroniğin büyük bir atılım yapması, gerilemekte olan mekaniğin yerini alarak fiziği kurtarmıştır. Mekanik fizikten elektronik fiziğe geçtik.

Mekaniğin olduğu yerde iradenin olmadığına göre şunu söyleyebilir miyiz: Hem bilim düzeyinde hem de propaganda düzeyinde hedeflenen, insanı iradî, isteyen bir varlık olmaktan çıkarmaktır.

Kimliğini ortadan kaldırmak... Tabii istemek, o bir üst kuruldur; istemenin altında yatan insanın özerkliğidir. Özerk bir varlık olmaktan çıkarılacaktır, kitlevî olacaktır. Tekdüze, bir biçimde, birbirinden farklı düşünmeyen, davranmayan, eylemeyen... Birbirinden farklılıklar ortaya çıktığında seçim başlar; dolayısıyla bir malı herkese yediremezsiniz.

İnsanlık felakete gidiyor

Bu, bizi korkutması gereken bir durum değil mi?

Bir felaket bu. Bana sorarsanız bir facia. Bugün Tokyo'da yaşayan sokaktaki bir vatandaş ile New York'ta, Stockholm'de yaşayan arasında talepler açısından bir fark yok. Hatta, şu kadar ki talep ettikleri arabalar ve o arabalar için istedikleri avadanlıklara varıncaya kadar bir tekdüzelilik var, bir biçim birliği var.

İnsanın yoğun bir propagandaya tabi tutularak özünden uzaklaştırıldığını söylediniz. Bu bir propagan da mı yoksa gerçekten öyle mi? Bir süre sonra insanilikten uzaklaşmış, mekanikleşmiş, cipler taşıyan insanla mı karşılaşacağız?

İkisi paralel yürüyor. Fenni gelişmeler -bilimden bahsetmeye gerek yok, çünkü artık yerini fenne bırakmıştır- ile ideolojik beyin yıkama elele yürümektedir. Birisini öbüründen koparamıyorsunuz.

Bir örnek vereyim. 1958'de bir İtalyan biyoloğu deney tüpünde bir cenini değiştirmeye çalıştı. O günün Papası kalktı, adama "Ya bunu derhal durdursun ya da seni kiliseden atarım" dedi. Ve şunu da ekledi: Allah küstahları sevmez. Ve adam sorgusuz sualsiz bıraktı. Bu tavra, İtalyan Komünist Partisi dahi çok güçlü olmalarına rağmen karşı çıkamadı. 43 yıl geçti aradan, kısa bir süredir. Bugün böyle bir hadise vuku bulsa dünya kasıklarını tuta tuta güler. "Papaya bak. Kim lan bu Papa. Deli mi bu herif" derler.

43 yılda ne değişti?

Öncelikle ve özellikle 65'ten itibaren insanlık yörüngesini değiştirdi. Kırılma oldu. Küreselleşen bir dünyaya doğru hızla ilerlenmeye başlandı. Ve küreselleşen dünyada son engel Sovyet İmparatorluğu tasfiye edildi.

Küreselleşmeyle birlikte keskin farklılıklar törpülendi. İki yoldan yapıldı. Bir siyasi yoldan yapıldı. İngiliz-Yahudi Medeniyetinin başı olan Amerika ve arkasında İngiltere'yle birlikte sivrilikleri törpülemeye başladılar. En önemli sivrilik, komünizmden önce dindi. Dinde de en önemli engel Katoliklikti. Katolikliğe karşı zaten 1500'lerde Protestanlık çıkarıldı. Protestanlık Katolikliğin tasfiyesi demektir. Katoliklik, sermayecileşen dünyaya karşı en önemli bir karşı-saldırıydı. Katolikliğin kolu kanadı kırılınca yol açılmaya başlandı. *Fakat bu kere dine karşı çıkarılmış olan felsefe, Frankaynştaynlaştı. Felsefeden ideolojiler çıkmışlartır. Çünkü felsefe, aydınlanma dediğimiz dönemden itibaren dine karşı bir silah olarak geliştirilmiştir ve dinin yerini almıştır. 20. yüzyıl dinin tasfiye olup yerine felsefeden türetilmiş ideolojilerin ikame edildiği devirdir. Bakın, burada 3 tane felsefi devlet yapısı görüyoruz: Faşist İtalya, nasyonel sosyalist Almanya ve komünist Rusya.*

Kapitalist dünya girmiyor mu? Biraz oynak ama...

Oynak ve mülayım... Zaten en büyük zekası bu mülayimlikten... İdeolojik olduğu zaman esnek olamıyor. Dini de ideolojileştirdiğinizde esnekliğini kaybediyor. Katolikliğin en büyük hatası, Protestanlık ortaya çıkarken paniğe kapılıyor ve din ideolejileştiriliyor. Engizisyon mahkemeleri, cennetin anahtarlarının satılması v.b. hep bir paniğin neticesidir. Panik ne demektir? Aklın ketlenmesidir. İnsan için en büyük felaket aklın ketlenmesidir. Katoliklik çok hayati hatalar işliyor. Bunun neticesinde laiklik, sekülerlik dediğimiz hadise zuhur etmiştir.

Benzeri bir tavır İslam dünyasında geliştiriliyor. İslama aykırı bir terim mesela, İslamcılık, tamamen bir ideoloji demektir. Ve İslam'a aykırıdır. Çünkü İslam, Allah dinidir, Allah'ın ihsanıdır. Kalkıp bunu felsefileştirmek İslam'a hakarettir.

Tekrar konumuza dönersek!

Evet, şu halde arazi tesfiye edilmiştir ve şimdi ekilmiş olanın hasadı toplanmaya başlanmıştır. İşte bu birleşmiş, bütünleşmiş, özellikleri yok edilmiş fertlerden ve o fertlerin meydana getirdiği topluluklardan arındırılmış bir insanlık dünyasıdır. Bu, tabii, sağlama bağlanmak isteniyor. Propaganda, eğitim bunu nereye kadar götürebilir öngöremezsiniz. Ama fenle, yani kopyalamayla, gen mühendisliklerivle bunu başarırsanız netice sağlama bağlanmış olur. Hiçbir şaşma olmaz. Öbür türlü her zaman için kaza olma ihtimali vardır. İnsan ruhuna sahip olduğu, ruhuyla hareket ettiği sürece bütün o basınçlı propagandalara, beyin yıkamalara rağmen bir yerde bir filiz verebilir.

Annesiz toplum ümmet olamaz

Hz. Ali, "İnsanları ne kadar köleleştirirseniz köleleştirin, anneleri onları hür doğururlar" diyor. Sanırım, bu medeniyeti sağlamlaştırmak için anneler de olmayacak...

Anne de olmayacak artık. Annenin olmadığı topluluk ümmet değildir. Ümmet bir anne topluluğudur. Anneden doğma her bir insan bilkuvve muhtardır.

Psikolojimizi özellikle ve öncelikle anne çocuğu olmaya borçluyuz. Çünkü insanın en temel ve en birinci derecedeki bağlanma mercii ailedir. Aile kaldıkça çaldığım düdük etkisini tam manasıyla göstermeyecektir. Şimdi düdüğü çaldığı anda bütün insanlık aynı işi yapacak.

İkincisi de arzulanan istikametlerde insan yetiştirilmek isteniyor. Totaliter rejimlerde bunu gördük. Şimdikisi totaliter olmadığı iddiasındaki bir totaliter rejimdir. Tehlikesi de burdadır.

Gelecek için bir umut besliyor musunuz?

Stalin'e Papa'dan bahsetmişler. Tepesi atmış Stalin'in, "Kaç tane tankı var?" diye sormuş. Tankım, topum yok maalesef. Bunun dışında bu son derece kötü gidişi durdumanın yolu nedir? Bütün problematiğimiz zaten burada düğümleniyor. Benim buna öteden beri cevabım eğitimle, ama iktidarda olmadığınız sürece eğitimi öğretimi yapamazsın, yaptırmazlar sana,

gizli gizli yaparsın, yakalarlar, yakalamasalar bile etki derecen çok düşük olur. Türkiye'de bütün bunları zaten gördük. Son on yılda iktidarda olmadığınız vakit bir alternatif gelişme projesi konulduğunda başa neler geldiği görülmüştür, görülüyor. Davalar sürüyor.

Cevaba gelince, beklentiler olumsuz. Umutsuz demek dinen yasak olduğuna göre, olumsuz diyelim bari. Mantıkça fazla bir oyun sahamız yok; yapıp edebileceğimiz önemli bir iş yok.

Hedefleri nedir?

Mali ve bedeni tatmindir. Kendileri için tabii. Sürekli olarak talebini arttırıyorsun. Ve bu talepler bedene ve yine paraya ilişkin. Zaten kapitalizmin manası o, para parayı doğuruyor. Mal para dengesi yok. Para para karşılığı. Para kendisinden başka bir şeye karşılık değil artık, bizatihi de değersiz olmasına rağmen. Gerçek hayatta bir değeri yok paranın doğada. Ama sanal bir değer olarak, doğal değerin yerine geçmiştir.

Beşercikler yetiştirilecek

Dünya dışında yaşamaya ilişkin çalışmalar yapılıyor. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

Bu gidiş onu şart koşuyor. Bu sapıklıkların bir sürü türevleri var. Bunlardan birisi de ömrü olabildiğince uzatmaktır. Diyelim ki ortalama insan ömrü 100 yaşını buldu ve diyelim ki yıllık adam başına milli gelir de dünya çapında 800 doları tutturdu. Bu durumda dünyaya sığmak mümkün olsa bile, bu nüfusu kaldıramıyor dünya. Bütün kaynakları tüketiyoruz burada.

Bütün bunları ve daha başka birçok unsuru gözönüne aldığınızda insanlığın mutlak surette yeryüzünün dışında gezegenleri iskan etmesi gerekecek. Bunda ilk basamak Ay, Merih ve bilahare bir ihtimal Jupiterin ayları vs...

Eğer gidiş böyle devam ederse insanların fenni yollardan üretimi oraya yerleşimi kolaylaştıracaktır. Psikolojisi olmayan insanı çok farklı ortamlara yerleştirmek kolay olacaktır. Psikolojisiz, ruhsuz hatta nefsi olmayan ya da nefsi varda en aşağı dereceden bir nefs nereye sokarsan nereye oturtursan orada yürüyüp gider. Öbür türlü zor kullanarak bunu yapamıyorsun. *Dünyanın hakimleri artık zor yoldan bir şey kabul ettirilmesine lüzum olmadığını, ince yoldan, biraz önce temas ettiğimiz propagandayla, eğitimle bunu yapıyorlar ve daha iyisi de fen yoluyla baştan programlanmış beşerciklerin üretilmesi...*

Anlattıklarınız tek kültüre doğru bir geçiş olduğunu gösteriyor. Bu önlenebilir mi?

Önce yapılacak şey, bir kere böyle korkunç bir felaketin başgösterdiğine ilişkin insanları uyandırmak. Mesele bu, çünkü insanlar uyuyorlar, bunu görmüyorlar. Hatta farkında olan bizler gibi insanlar da hayatımızın yüzde 60-70'inde unutuyoruz. Bunu uyguluyoruz.

Bu bağlamda dinin geleceği ne olacak? Roger Garaudy "Dinlerin 150 yıllık ömürleri var" diyor.

Dinlerin 150 yıllık ömrünün kaldığına bile kani değilim. Yani Garaudy bunu ne zaman söylemiş? Bundan 50 yıl önce söylediyse, olabilir. Ama bugünden baktığımızda *"Kişisel evimde tanrı vardır, o bizim iyiliğimizi ister"* gibi laf-ı güzaflar din değildir.

Din bir müessesedir. Müessese değilse o din değildir. Çünkü müessese bizi belli bir takım işlere hazırlamakla yükümlüdür. Mesela ibadet... O kurumun en önemli parçalarından biri de ibadetler manzumesidir. Bu, askeriyedeki talim terbiye gibidir. Dışarıdan bakan bir adama talim lüzumsuz gibi gözükür. Halbuki bunun çok önemli bir yeri var. Neden? Çünkü askerlik ölme ve öldürme sanatıdır. Dünyanın en zor işi de budur. Bunu edinmek için belirli bir mekanizmaya, tekdüze bir mekanizmaya girmek zorundasın. Başka türlü olmaz bu iş.

Din hayatımızdan tardediliyor

Din daha da zor bir işi getiriyor karşımıza. O da ahlaklı olmaktır. Ahlaklı olmak nedir? Çok kısacası, bir varlığın seni her an, ama her dem denetlemesidir, bu denetimin bilincinde olman demektir. Bu denetime hazır olmak, bu denetimi duyumlamak ve bu denetime uygun olarak yaşamak için çok sıkı bir disipline girmek lazım. İbadet, insanın disipline girmesi manasına gelir. En zor olan hadise budur. Bugün bu manada din lağv edilmiştir.

Lağv edilmeye çalışılıyor mu, lağv edilmiş mi?

Edilmiştir. Yok, öyle bir din filan kalmadı ortada, arada bir yerlerden patlak verdiğinde bastırıyorlar. Türkiye'de böyle bir hadise başgösterir gibi oldu son 20 yılda. Önce zor yolla üstüne giderler, tankı, topu uçağı filan yürütürler, geçirirler. Arkasından da o dayanılmaz propaganda başlar. En dindar kişiler bile inançlarından şüpheye düşmeye başlar. İşte, önce teknik konuları şüphe sarar... Başörtüsü şart mıdır, var mıdır, yok mudur, peygamber postacı mıdır, radyocu mudur, televizyoncu mudur? Böyle zırvalar ortalığı kaplamaya başlar. Zaten peygamber müessesesini aldığın takdirde, bilhassa İslam'da bu çok büyük bir hadise, gerisi patır patır dökülür.

Hinduizmi arayacağız!

Hristiyanlıkta o kadar mühim değil bu. Yahudilikte mühim, Yahudilikle İslamın çok benzer yanları var. Hristiyanlık bu iki dine oranla daha çok tanrıcılığa, politiezme yatkınlığı var. Ama ben ona da razıyım. Yeter ki din olsun. Bugün ben Hinduluğu baştacı ediyorum. Çünkü dindar bir Hindu da ahlaklı bir insandır. Ne olursa olsun yalan söylemez, haram yemez.

Bu noktada dinin ne olduğu değil, dindarlık mı önemli?

Dindarlık önemli. Evet dindarlığı yok etmek suretiyle ortadan kaldırıyor. Tabii dindarlık çok ilgi çekici bir hadisedir. Din o derece insanın şuuraltına işlemiş bir olaydır ki dinsiz olan dahi dindarlığı sürdürüyor. Resmen söyleminde dinsiz olan, ben dinsizim diyen adama bakıyorsun, harama el atmıyor, göz atmıyor. O hâlâ bilinçaltında dindarlığı sürdürüyor.

Tutarlı bir dinsizin ahlaksız olması lazım. Allah yoksa ve bir takım ilahi yaptırımlar sözkonusu değilse o takdirde manası, mantığı yok. Dini yaptırımlar bu hayat dışı yaptırımlardır. Bunlar esasında bir karşılık değildir. Karşılıklar dünyadadır. Ben sana şunu yaptım, sen bana karşılığında bunu veriyorsun; budur karşılıklı iş yapmak. Kant'ın ahlakında da şartlı ödevlerdir bunlar. Halbuki ilahi buyruklar ve yaptırımlar bu dünyaya ilişkindir. Dolayısıyla onlar şartsız buyruklardır ve onların geçerlilik süresi yoktur. Her şartlı buyruğun geçerlilik süresi vardır. O bundan münezzehtir. Bunun ötesindedir, aşkındır. Bu aşkınlığı kaybettiğin takdirde herşey göreli olmaya başlar.

Din resmen durdurulmuştur. Din resmen ortadan kaldırılmıştır. Dinle devletin ayrılmasının manası budur. Laiklik dünya çapında bu meseleyi getirdi.

Daha kısıtlı olduğu yerler var, çok daha köklü yürütüldüğü yerler var. İngiliz Yahudi dünyasının merkez ülkeleri olan Amerika, İngiltere ve İsrail'de bu süreç daha kısıtlı. Müstemleke ülkelerde bu süreç daha köklü götürülmektedir. O kendisi bu programı yürürlüğe koyduğu için, o programa uymakta gecikebilir. Efendidir o çünkü. Ama sen bunu uygulamakla, birebir uygulamakla yükümlüsün, sana göz açtırmaz.

Prof. Dr. **Teoman Duralı**, insanlığın ve Türkiye'nin gidişatı için oldukça karamsar.

Türkler , Alzheimer hastası!

"Tarihte İslam medeniyeti içerisinde 'benliğ'ini kazanmış olan Türklüğün bugün temel sorunu 'kendini-bilmezlik'tir" diyorsunuz? Biz gerçekten kendimizi bilmiyor muyuz, eğer öyleyse bunun çıkış yolu nedir?

Bunamayı beraberinde getiren çok ağır bir hastalık var Alzheimer. Biz Alzheimer'a yakalanmışız. Alzheimer'ın en önemli belirtisi kimlik kaybıdır. Bu durumdayız biz bugün, bu duruma geliyoruz. Bu durumdan kurtulmanın son bir hamlesini yapmıştık birara. 1950'yle birlikte bir hamle yapıldı, halktan gelen, alttan gelen bir dayatmayla. Yukarıdan, siyasi kimselerin böyle bir bilinci olmamıştır. Seçim gailesi olduğundan, halka hoş görünmek isteyen siyasiler halka taviz vermişlerdir. Halka verilen her taviz Alzheimer hastalığına karşı bir ilaç, bir aşı mesabesinde olmuştur. Ama bu, 2-3 yıl önceki meşum hareketle topyekün kesilmiştir.

Yani öğrenim olmayınca hatırlamak mümkün olmayacaktır. Bunun bütün işi öğrenmektir. Bunu bir adam hep iddia etmiş durmuştur. Şimdi hakkında davalar filan yürütülüyor. Bu adam samimiydi, gayr-i samimiydi, bilmem, ama hadise budur, okullaşmak lazım. Buna çocuğa elif ba'yı göstererek başlayacaksın. Bu senin atalarının yazdığı mektuptu, kitaptı, risaleydi. Bunu yaparsın yapmazsın o ayrı konu.

Dil bizim hayatımızın hülasasıdır. Şimdi diyesim odur ki, dil unutturuldu Türkçe'de insanlara. İnsanların İslamdan kopmaları çok ilgi çekicidir, çok dahice bir proje. Dil yoluyla yapıldı bu. Atlas'ın güzel deyişi ile İslamsızlaştırılıyoruz. Türkçe öylesine İslamsızlaştırıldı ki, artık sen müslüman olsan da o duyarlılığı, o tasavvur gücünü dilinde bulamıyorsun.

Fransız Dışişleri Bakanına şöyle bir söz atfedilir: Bir Türkün Müslüman olması kendi bileceği iştir. Birkaç Türkün olması Türk devletinin bileceği iştir. Ama Türklerin Müslüman olması uluslararası bir iştir." Türkiye ve Türkler niçin bu kadar önemli?

İran'da 79'da devrim olduktan kısa bir süre sonra bir Amerikalı hariciyeci dedi ki, *"İran'daki hadise öyle fazla önemli bir şey değil. Onun Türkiye'ye sıçraması endişe yaratıcıdır."*

Türklük İslamın bayraktarlığını Arapların elinden aldı. Araplar başlattı bunu. Araplar bu devleti kurdular ve hiçbir zaman küçümsenemeyecek büyük bir tarihi olaydır. Bunun altını çizmek gerekiyor. Çünkü bizde İslama düşman olanlar önce Araplara vuruyorlar.

Araplar tarihte yer almış çok önemli bir unsurdur. O bakımdan *'Araplarda bir şey yoktur. Araplar İslam'dan önce sıfırdı. İslamdan sonra da birşeyleri olmadı'* sözleri laf-ı güzaftır. Araplar hiç şüphesiz tarihte başrol oynamış milletlerden biridir.

Onlardan 900'lerin başından itibaren İslamın önderliğini Türkler almıştır. Ne anlamda? Bahusus siyasî ve askerî anlamda. Çünkü kültür anlamında Araplar her bakımdan birinci durumdaydılar. Ama askerî ve siyasî manada İslamı Türkler temsil etmişlerdir. İslam dünyasının dışında Türk, Müslümanın anlamdaşı olarak kabul edilmiştir. Bu öncülük ve önderlik bizim yakıştırdığımız bir hadise değil, tarihi bir gerçekliktir.

Ve buna bir daha soyunmaması için... Çünkü Türkler bu öncülüğü ve önderliği etmediği takdirde, tarihî yetkisi olan başka toplum yok. Geçmişin çok büyük bir ağırlığı var bunda. Bütün bu verilen mücadelelere rağmen, Türklüğün Müslümanlıktan sökülüp atılması, tarihi dolgu hadisesidir.

"Bu mahkumiyetten Türkler 1950'de kurtulmaya çabaladılar, ama bu birkaç yıl önce tamamen bastırıldı" dediniz. Artık böyle bir ihtimal yok mu?

Yarını bilemem, yarın hiç beklemediğimiz hadiseler başgösterebilir. *"Dününü ve bugününü düşün, yarını Allah'a bırak"* diyor Hz. Ali. Kim Sovyet İmparatorluğu'nun bir günden öbür güne yıkılacağını öngörebilirdi. Hazırlıklar bu yöndeydi, biliyoruz, iyi saatlerde olsunlar öyle bir hazırlık yapıyorlardı. Ama ne zaman, nerede? Türkiye'de de bu istibdada karşı bir başkaldırma husule gelir mi, kendini gösterir mi, ne zaman, nerede? Bu sorulara ancak dilek cümlesiyle "ah olsun" gibilerinden birşeyler söyleyebiliriz.

Mantıkla düşünen bir felsefeci olarak sana o sorunun cevabını veremem. Çünkü bir ideolog değilim, siyasetçi hiç değilim. Şartlara bakarak ne olup ne olamayacağını söyleyebilirim. Şartlar şu anda böyle bir hareketin olabilirliğine işaret etmiyorlar. Ama olmaz diyemeyiz.